

Радован Субић*

Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм Историја

Оригинални научни рад

УДК 821.133.1-94:323.1(497.15)1806/1811"

DOI 10.7251/SIC20031155

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА У МЕМОАРИМА МАРШАЛА МАРМОНА (1806–1811)

Апстракт: Француски маршал Огист Мармон (1774–1852) боравио је на Балкану од 1806. до 1811. године. По оснивању Илирских провинција 1809. године именован је за гувернера. Ове формално аутономне покрајине Француског царства, са сједиштем у Љубљани, биле су састављене од западне Корушке, Крањске, Хрватске југозападно од ријеке Саве, Војне крајине, Трста, Истре, Далмације, територије укинуте Дубровачке републике и Боке Которске. Већина залеђа ових провинција била је територија Османског царства. На тај простор је маршал Мармон био присиљен да обрати пажњу. У његовим обимним мемоарима, објављеним 1857. године, у деветом поглављу другог тома као и у поглављима десет до четрнаест трећег тома већином се говори о територији данашње Црне Горе, Хрватске, Словеније и Босне и Херцеговине. Подаци који се односе на потоње покрајине релативно су скромни и повезани су с Мармоновим активношћима у Далмацији, које су биле дио политике Француске према Османском царству. У раду се говори управо о тим скромним подацима о Босни и Херцеговини.

---

* radovan.subic@ff.unibl.org

Кључне ријечи: *Француска, Османско царство, Огист Мармон, мемоари, Босна и Херцеговина.*

У јеку рата којим су Хабзбуршка монархија и Русија покушавале да слома Османско царство,¹ дошло је до великог преокрета на западу Европе – Француске револуције. У тој до тада апсолутистичкој монархији стари поредак срушио се муњевитом брзином. Истовремено дошло је до промјене француске политике према вишевјековном савезнику – Османском царству. Питање Портиног признавања нове Француске републике довело је до прекида дипломатских односа 1792–1795. У новој агресивној политици кључну улогу одиграо је Наполеон Бонапарта (1769–1821). Овај млади генерал вјеровао је да ће његова генерација видјети пад Османског царства и да што прије треба преузети европске османске посједе. С тим циљем препоручио је 16. августа 1797. француском министру спољних послова, Шарлу Морису де Талерану (1754–1838), „савез са одметнутим пашама у Албанији“ као и подршку Грцима у борби за слободу. Поменути министар сматрао је да Француска треба да оде корак даље и да заузме не само Грчку, Македонију већ и Египат.²

Током 1804. године француска источна политика имала је за циљ успостављање превласти на Порти и привлачење Османског царства у савез против Русије. Наполеон је 27. јула 1804. упозорио Порту да одобравањем руског присуства на Крфу „исказује своју слабост“ и да постоји могућност устанка у Мореји. Султану Селиму III (1789–1807) 30. јануара 1805. пише како је занемарио своје интересе и да руски војници са Крфа „нису уперени против Француза него против Османског царства“. По Наполеону, Руси и Грци заједно могу заузети Цариград а тада ће османска династија „нестати у ноћи заборав“. Порта је стварно промијенила свој став, у чему је

¹ У раду се Османско царство и Турска користе као синоними иако строго гледано то нису. (прим. аут)

² Стефан Станојевић, „Јадрански поход руске флоте под командом адмирала Димитрија Николајевича Сењавина (1806-1807)“, (Мастер рад, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 2016), 10-11. Даље у тексту С. Станојевић, *Јадрански поход руске флоте*.

одређену улогу свакако имала француска антируска пропаганда, забринута прије свега због руског јачања у Јонском мору. Тако је дошло до постепеног француско-османског зближавања.³ У јесен 1805. године Наполеон одбацује мировне иницијативе и понуде за посредовање које су требале да окончају „рат без рата“ с Енглеском. Непоколебан пропашћу инвазије на Британска острва покреће велику армију септембра 1805. Битка код Аустерлица 2. децембра 1805. године завршена је тријумфом над аустријским и руским трупима.⁴ Миром у Братислави 26. децембра 1805. Француска добија у посјед бивше млетачке територије, између осталог и Далмацију. Период 1805–1807. представља „подне Наполеоновог сунца“⁵ његове зраке почињу да обасјавају и далматинске обале. Наполеоново царство сада је могло, како је сам једном приликом рекао, „да бди над основним интересима своје трговине у Средоземљу, Јадрану и Истоку“. Истовремено покушао је да морски пут којим су пристизале за Француску неопходне сировине, прије свега памук, замијени копненим.⁶ Тзв. „памучни пут“ Солун-Скопље-Сарајево-Травник-Бања Лука-Костајница-Љубљана постао је поред трговачке и главна поштанска смјерница. Некада кључна рута Цариград-Једрене-Нови Пазар-Травник-Брод-Осијек изгубила је на значају.⁷

Сама Далмација била је стратешки значајна пошто је „имала отворене далматинске луке, са сјевера се надовезивала на српски устанак под Карађорђем“ и лако се у случају политичке потребе могла „подићи Босна“.⁸ Дизање устанка у далматинском залеђу – босанском ејалету био је само један од Наполеонових грандиозних планова од којих је одустао. Веома

³ С. Станојевић, *Јадрански поход руске флоте*, 32-33.

⁴ „Сунце Аустерлица“ показује француског императора у пуном сјају који наставља своје спољнополитичке концепције. Albert Z. Manfred, *Napoleon Bonaparte III*, (Subotica-Beograd: Minerva, 1975), 7-48.

⁵ Дмитар С. Мерешковски, *Наполеон. Живот и дело са 28 слика*, (Београд: Народно дело, 1928), 157.

⁶ Midhat Šamić, *Francuski putnici u Bosni na pragu XIX stoljeća i njihovi utisci o njoj*, (Sarajevo Veselin Masleša: 1968), 58. Даље у тексту М. Šamić, *Francuski putnici u Bosni*

⁷ Боро Бронза, „Хабзбуршка политика према Западном Балкану 1780-1815“, (Магистарска теза, Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, 2005), 211. Даље у тексту Б. Бронза, *Хабзбуршка политика*

⁸ Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку (1492–1992)*, (Београд: Завод за уџбенике, 2007), 144.

брзо је „дозрела идеја да Турска не представља опасност“ за Француску што је убрзало припреме за склапање савеза.⁹ О овом ејалету француска дипломатија није много знала, иако је конзуларни чиновник у Травнику именован још 1793. То се поклопило са периодом напетих француско-османских односа те од његовог четворогодишњег боравка, осим преноса поште и помоћи путницима, није било користи.¹⁰ У којој су мјери тадашње балканске прилике биле непознате Наполеоновом министарству спољних послова најбоље илуструје чињеница да су маја 1806. године у једној инструкцији навели да се „под Босном подразумејева једна регија Србије“.¹¹

Запосјевши Далмацију Французи 1806. године „први пут долазе у контакт с европском Турском“ конкретно с босанским ејалетом који им се са побуњеним београдским пашалуком учинио потенцијалним мостом „за продор руских снага на Медитеран“ само у овом случају копненим путем. Због тога се све чинило да се Турска увјери у пријатељство Француске. Турска је на крају прихватила „та француска удварања“ и почела успостављати ближу сарадњу.¹² Наполеонов нови план подразумејевао је сада јачање Турске и њено супротстављање Русији, из тог разлога је подстицао што брже гушење устанка у Београдском пашалуку.¹³ Током француско-аустријског рата 1809. године у једном тренутку чинило се да је могуће да Француска и Русија поведу заједничку борбу против Османског и Хабзбуршког царства. Француском посланику руски цар је тада у Санкт Петербургу саопштио да „у Босни за Французе Срби могу направити корисну диверзију“.¹⁴ Све ове политичке комбинације имале су свог одјека у Илир-

⁹ Исто, 123.

¹⁰ В. Жарко Муљачић, „Француски дипломата у Босни 1793. год и оснивање француског конзулата у Травнику“, *Годишњак друштва историчара Босне и Херцеговине*, VI, (1954), 307-315.

¹¹ Милорад Екмечић, *Место Босне и Херцеговине у Српској револуцији 1804-1815.*, у: Научни скуп: „Српска револуција 1804-1815 и Босна и Херцеговина“, (Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске 2004), 40.

¹² Чедомир Попов, *Источно питање и Српска револуција 1804-1918*, (Београд: СКЗ, 2008), 49, 58.

¹³ Братислав Теиновић, „Велике силе и устанци у Босни и Херцеговини током XIX вијека“, (Магистарска теза, Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, 2011), 28.

¹⁴ Васа Чубриловић, „Први српски устанак и босански Срби“, у: *Погледи Васе Чубиловића на српску историју XIX и XX века*, приредио Здравко Антонић, (Београд: Српска академија

ским провинцијама које су формиране 1809. године и обухватале западне Корушку, Крањску, Хрватску југозападно од ријеке Саве, Војну крајину, Трст, Истру, Далмацију, укинуту Дубровачку републику и Боку Которску. Ове формално аутономне покрајине припадале су „увећаној Француској“ – једној од три врсте територија које је Наполеон контролисао.¹⁵ На мјесто гувернера постављен је војник који је већ имао ратно искуство у Далмацији, стари познаник француског цара – маршал Мармон.

Огист Фредерик Луј Вијез де Мармон рођен је 20. јула 1774. године у породици нижег племства поријеклом из Низоземске, која се у 15. вијеку населила у Бургундији. Син бившег официра, Огист Мармон је у седамнаестој години ступио у артиљеријску школу у Шалону. Током школовања упознао је личност која је пресудно утицала на његову каснију каријеру – Наполеона Бонапарту. Током опсаде Тулона 1793. њихово познанство претвара се у другарство. Када је годину дана касније будући владар Француске прекомандован са собом је повео и Мармона. Заједно су учествовали у походу на Италију 1796. године. Мармон за борбене заслуге од Директорија добија сабљу с натписом „Побиједити тиранине“. Истиче се и 1798. године приликом заузимања Малте, када је унапријеђен у чин бригадног генерала. У биткама у Египту и као гувернер Александрије, у вријеме епидемије куге, поново показује своје способности. Подржава Наполеонов државни удар и постаје државни ратни савјетник. Организује преношење растављеног артиљеријског оружја преко тешко приступачних прелаза у Алпима 1800. године, и доказује се у биткама код Маренга и прелазима Минђија, Адиђеа и Брента. Дужност врховног команданта армије у Низоземској преузима 1804, а годину дана касније учествује у бици код Аустерлица.

наука и уметности 1992), 207-208. Даље у тексту Васа Чубриловић, *Први српски устанак и босански Срби*

¹⁵ Осим вазалних држава са извјесном аутономијом, али без контроле над спољном политиком, принципима управе и финансија, као што су краљевине Шпанија, Португал, Холандија, Напуљ, разне мале кнежевине и Рајанска конфедерација постојала је и краљевина Италија као и увећана Француска. Овој потоњој припадали су дијелови Белгије, Савоја, лијева обале Рајне и Корзика као и анектирани Пијемонт, Ђенова, Тоскана, Рим као и наведене Илирске провинције. Од 1808. године оваква Француска састојала се од 120 департмана. Vinsent Kronin, *Napoleon*, (Beograd: Studio Line 2006), 283.

Љета 1806. постаје врховни командант Далмације и Албаније. Сукобио се с руским трупама и црногорским (српским) снагама у Боки Которској, Херцег Новом, околини Дубровника, Пољицама код Сплита и Макарском приморју. Аустријске трупе побјеђује 1809. године те преко Сења, Ријеке, Љубљане и Граца стиже у Аустрију и учествује у биткама код Ваграма и Знојма. Наполеон, чији је ађутант био у Италији, описао га је као храброг, марљивог и срчаног човјека „којем не недостаје заслуга и који жуди да се говори о њему“. За све заслуге на бојном пољу именује га маршалом Царства. У тридесет петој години био је најмлађи Наполеонов маршал. У фебруару 1811. године преузима дужност команданта Португалске армије, у Шпанији ослобађа Бадојаз од енглеске опсаде. Поражен је код Арапилеса близу Саламанке 1812. када је био и тешко рањен. Са смрсканом десном руком учествује у биткама у Њемачкој 1813. године гдје задржава напредовање снага Шесте коалиције. У „бици народа“ код Лајпцига 16–18. октобра 1813. поново је рањен. Чува Наполеонову одступницу према Паризу, у самим предграђима француске престонице марта 1814. године пружа одлучан отпор. По овлаштењу царевог брата Жозефа Бонапарте (1768–1844) ступио је у преговоре о предаји Париза и прихватио војну капитулацију 31. марта 1814. Пошто није имао комуникацију са Наполеоном и не знајући за његову намјеру да потпише условну абдикацију, којом престо уступа свом сину а регенство супрузи, пристао је да преостале трупе повуче у Нормандију. Међутим, један официр самоиницијативно наставља непријатељства што је искориштено као изговор за безусловну абдикацију. Због овог чудног сплета околности Наполеон га је током својих 100 дана 1815. године оптужио за издају. Мармон му је јавно одговорио. Свој поступак према Наполеону касније је објаснио на начин да је у вријеме пароле „Све за Француску!“ одушевљено служио, када је Наполеон говорио „Француска и ја“ горљиво. Одано када је казао „Ја и Француска“ а напустио га је када је рекао „Ја без Француске“. У вријеме рестаурације Бурбона (1814–1830) није обављао високе војне дужности. У својству ванредног амбасадора присуствовао је крунидби новог руског цара. Током четворомјесечног боравка у Москви и Санкт Петербургу указане су му највеће почести. По избијању јулске револуције 1830. као командант краљевске гарде упућен је у Париз

да би смирио нередде. Мармон је сугерисао владару Шарлу X (1824–1830) да је неопходно одустати од примјене силе и повући спорне указе пошто „ово више није побуна, ово је револуција“. Мармон је 30. јула 1830. не обавјестивши престолонаследника, који је био врховни командант, трупама послао поруку да је краљ повукао своје указе. Због тога је стављен у кућни притвор. Међутим, било је касно да по други пут не буде компромитован. Наиме, њему подређени војници пуцали су на људе по париским улицама а тај чин му није до смрти опроштен. Одлази у прогонство, кратко борави у Лондону и Низоземској. Током 1834. једанаест мјесеци путује по источној Европи и Блиском истоку. У Бечу живи до 1843. године. Од тада је, уз кратке прекиде, боравио у Венецији гдје је и преминуо 3. марта 1852. године. Два мјесеца касније сахрањен је у родном граду.¹⁶

Период од 1806. до 1811. представљају врхунац Мармоновог успона. Главни је командант Далмације, војвода од Рагузе, маршал и гувернер Илирских провинција. Оснивање Илирских провинција 1809. имало је вишеструке циљеве. Провинције су биле својеврсна марка краљевине Италије према Хабзбуршкој монархији, која је истовремено била одсјечена од Средоземног мора којим је доминирала енглеска флота. Циљеви Мармоновог дјеловања били су јачање француског упоришта на Балкану, даље потискивање руског утицаја и стални надзор над аустријском активношћу у сусједству. Предахе од бројних обавеза користио је за шумљавање планина, исушивање мочвара и нарочито инфраструктурне радове. Изграђени су и фортификацијски објекти, као и 300 километара цеста којих до тада, у Далмацији „земљи без путева“, скоро да није било. Мармон је градио стратешке путеве, а његову највећу заслугу са становишта привредних интереса представљала је саобраћајница од Задра сједишта провидура, преко Сплита главног штаба француске армије, до

¹⁶ Frane Baras, „Тко је био војвода од Дубровника“, *Мogućnosti. Književnost, umjetnost i kulturni problemi*, 12, (1975), 1407-1412; Љиљана Матић, „Портрети и аутопортрети маршала Мармона“, *Зборник Матице Српске за историју*, 41, (1990), 121-137. У српској и југословенској историографији не постоје посебне студије о овом француском маршалу, оскудан је и број радова који расвјетљавају поједина питања његовог боравка у јужнословенским земљама. Овај кратак животопис написан је на основу овдје наведених радова. (прим. аут)

Дубровника. Урбанистички је уредио и санирао Сплит и Трогир. У склопу административне реформе као службени поред француског увео је и народни језик. На том „илирском“ језику вођена је администрација на читавој територији провинција док је на француском вођена кореспонденција са Паризом. Настава у основним школама имала се комплетна изводити на материнском језику. Национални језик уведен је и у средње школе гдје је било обавезно и изучавање француског језика и књижевности. Отварао је јавне библиотеке и покренуо издавање званичних новина. Стару Дубровачку републику укинуо је 31. марта 1808. У овом граду отворио је нови лицеј, изградио ново позориште и подстицао издавање лингвистичких дјела. Због заслуга за очување Дубровника од руске инвазије Наполеон му је додијелио наследну титулу војвода од Рагузе (*Duc de Ragusa*) која у свијетлу каснијих догађаја у Паризу служи као основа за синоним издати – *raguser*. Дубровнику је посветио велику пажњу и простор у својим мемоарским списима које је почео редиговати 1828. и писао их све до смрти. Девет томова, сваки са више од 400 страна, први пут је објавио париски издавач *Перотин* 1857. године под насловом *Мемоари војводе од Рагузе (Mémoires du Duc de Raguse)*. У то вријеме ови обимни мемоари представљали су прворазредну издавачку сензацију па су преведени на њемачки и италијански језик. Четрдесет драматичних година француске и европске историје, од нестанка апсолутистичке монархије и Француске револуције, преко Наполеонових ратова и пропасти Царства до прве и друге рестаурације обухваћено је овим мемоарима. Девета књига посвећена јужнословенском простору први пут је у Југославији објављена тек 1977. године, под називом *Из Мемоара маршала Мармонта*. Седам година касније изашло је друго проширено издање насловљено *Маршал Мермонт Мемоари*.¹⁷

¹⁷ Књигу је превео и приредио публициста и есејиста Франо Барас (1931). Прва преведена поглавља изашла су у часопису *Мogućности* 1975, 1976. и 1977. и *Nedeljnoj Dalmaciji* 1976. Прво издање објавио је *Čakovski sabor: Iz memoara maršala Marmonta (Ilirske uspomene 1806–1811)*, Split 1977. Друго издање обogaћено биљешкама, допуњено библиографијом, индексима личних, етничких имена те географских назива објавио је *Logos: Maršal Marmont Memoari*, Split 1984. Даље у тексту *Maršal Marmont Memoari*. Опис маршалових дјелатности у овом пасусу, као и појашњење о првом објављивању мемоара, написани су на основу Барасовог предговора другом издању Мармонових мемоара и рада Љиљане Матић.

Мармон је учествовао у француској окупацији територија добијених миром у Братислави која је текла спорије него што је било планирано. У том процесу морао се суочити са руском војском уз коју су били и црногорско-бокељски борци. Након разбијања опсаде Дубровника 12. јула 1806. царском депешом именован је за врховног команданта француске армије у Далмацији.¹⁸

Први Мармонови записи о босанском ејалету, из августа 1806, говоре о томе да је неопходна стока за снабдијевање француских трупа јефтино набављана управо из Босне, и да је захваљујући тим набавкама заустављено побољевање, изазвано лошим општим стањем војника. Због обезбијеђивања залиха намирница за војску успоставио је пријатељске везе са турским заповједницима на граници, с мостарским агом и требињским пашом, као и с босанским везиром. Требињском паши је замјерио прелазак црногорских чета преко његове територије приликом напада на Дубровник као и чињеницу да паша није спријечио своје „православне поданике“ да им се придружи. Мармон је онима који су му се учинили наклоњени и с којим је имао добре односе поклањао оружје и брдске топове. Записао је да је с босанским везиром „склопио заиста пријатељске односе“. Везир Мехмед-Хусрев паша (1769–1855) поклатио му је коње а Мармон је њему дао стотину пушака, муницију и два топа помоћу којих је паша „сузбио Србе“.¹⁹ Требињски паша, Хаџи-бег од Хутова, смијењен је пошто је јуна 1806. „учинио некакве услуге црногорском владики“. Вјероватно је ова смјена била посљедица дјеловања Хораса Себастијанија (1771–1851) тадашњег француског посланика у Цариграду. Себастијани је, што се показало много важније, такође навео Порту да, супротно уговору с Русијом, збаци влашког и молдавског кнеза.²⁰

¹⁸ С. Станојевић, *Јагрански поход руске флоте*, 181.

¹⁹ *Maršal Marmont Memoari*, 47-49.

²⁰ Васиљ Поповић, *Европа и српско питање у периоду ослобођења 1804–1918.*, (Београд: Сатена Мунди, 2020), 41. Исти посланик утицао је на Портину политику у Босни и Херцеговини. Његова улога била је да страши султана „правим циљевима руске политике, која је хтјела да на оружје подигне читаво православно становништво и Турке избаци из Европе“. Б. Теиновић, „Босански ејалет у првим годинама Првог српског устанка (1804–1806)“, *Зборник Матице Српске за историју*, 97, (2018), 99-100. Даље у тексту Б. Теиновић, *Босански ејалет у првим годинама*

Босански ејалет „најважнији у европској Турској након румелијског“ истовремено је спадао у најзаосталије покрајине Османског царства. Осим примитивне пољопривреде, занатства и трговине других привредних активности скоро да није било, индустрија је била у самом зачетку. Ејалет је тада обухватао територију данашње Босне и Херцеговине с додатком Новопазарског санџака. Француска процјена из јуна 1806. године говори о око 650.000 становника, од тога православних 250.000, муслимана 200.000, католика 150.000. Друга процјена из 1807. године скоро удвостручава ову бројку, и говори о 1.250.000 до 1.300.000 становника, муслимана 600.000, православних више од 500.000, католика не више од 120.000. Муслиманско становништво је доминантно живјело у градским насељима док је хришћанско већином живјело у сеоским срединама.²¹ У овим француским извјештајима католици се називају „Латинима“, муслимани „Турцима“ а православци „Грцима“. Православно становништво у ејалету нису идентификовали као Србе, који су почетком XIX вијека већ били „изграђена нација“.²² Срби у ејалету босанском су с радошћу дочекали вијест о побуни својих сународника против дахија и 1804. већ пјевали о Карађорђевићевим подвизима. Побједа устаника у боју на Мишару 1806. године улила им је додатну наду да ће се пламен устанка проширити те да би и они могли скинути турски јарам.²³

Разлози за такав француски приступ могли су бити посљедица стварне неупућености у националну самоидентификацију дијела ејалетског становништва, тренутних француских политички интереса којима није од-

²¹ Б. Теиновић, *Босански ејалет у првим годинама*, 101-102.

²² Чињеницу да босанскохерцеговачко римокатоличко становништво није још масовно прихватило хрватски национални идентитет проналазимо и вијек касније у изворима аустроугарске и хрватске провенијенције. Пут босанскохерцеговачких муслимана ка националној самоидентификацији завршава крајем XX вијека и тема је научних и ваннаучних расправа. (прим. аут) За разлику од ове двије конфесионалне групе православни Срби у ејалату босанском дио су једне изграђене нације, која крајем XVIII вијека има циљеве којим тежи. Васа Чубриловић, *Први српски устанак и босански Срби*, 160-161; Милорад Екмечић, „Дозревање идеје о српској националној држави 1806.“, у: *Огледи из историје* (Београд: Јавно предузеће Службени лист СРЈ, 1999), 37-38.

²³ Душан Т. Батаковић, „Босна и Херцеговина у српској историји од средњег вијека до уједињења 1918.“ у: *Напор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење* (репринт издања из 1929. Бања Лука Београд: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске; Балканолошки институт Српске академије наука и уметности, 2017), LI-LII.

говарало даље османско слабљење, или дугорочних француских планова о стварању једне илирске нације на ширем балканском подручју.²⁴ У Мармоновим мемоарима такође нема помена о Србима у босанском ејалету чак ни када они септембра 1809. године дижу Јанчићеву буну. Мармон не износи сазнања о приликама у ејалету, о којима је због дужности које је обављао морао бити обавјештаван. Изузетак је писмо Наполеону 3. јануара 1809. у којем је навео да „све католичке кршћане Босне“ опослужују два самостана фрањевачког реда који су увезани с фрањевцима у Далмацији и Албанији. Требало је зато, по њему, добро поступати с припадницима реда у Далмацији јер је њихово задовољство наговјешај сретније будућности и за босанске редовнике.²⁵

По процјени српских устаничких вођа босански ејалет је тада имао око 900.000 становника од тога је у Босни живјело око 700.000 а у Херцеговини око 200.000.²⁶ Овај ејалет је поред подјеле на санџаке, кадилуке и нахије, био подијељен и у 39 територијалних јединица – капетанија. Оне су представљале војно-одбрамбени утврђени простор, којом су управљали капетани по којима су тако и назване. Титула капетана била је насљедна, и њени носиоци често су спадали у најистакнутије личности ејалета. Прак-

²⁴ Милорад Екмечић пише да је француска управа и прије формирања Илирских провинција водила „политику административног уједињења“, под илирским називом језика и народа, становништва које је насељавало француске балканске посједе. Констатује да се пред крај француске управе појавила тенденција замјене израза илирски „неким који народ сам употребљава“. Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918 1*, (Београд: Просвета 1989), 187-188. Екмечић такође пише да је француска наука тек прије и током Првог свјетског рата темељно изучавала антрополошке основе балканских нација и испитивала „расе у прошлости“. Тиме је допринијела изучавању националних односа на Балкану. В. Милорад Екмечић, „Више од војних савезника 1914. (Прилог о француском изучавању етничке природе Југословена)“, у: *Огледи из историје* (Београд: Јавно предузеће Службени лист СРЈ, 1999), 200-213.

²⁵ Нагласио је да је Аустрија „већ одавно пустила дубоке коријене“ у Далмацији, чији су редовници могли да од покрајина постигну „све оно што дугују господа“. *Maršal Marmont Memoari*, 128.

²⁶ Ријеч је о мемоару од 23. јуна 1810. године који је Раде Вучинић, Карађорђевог изасланик у Паризу, предао француском министарству спољних послова. *Исписи из париских архива (Грађа за историју Првога српскога устанка)*, прикупио Михаило Гавриловић, Зборник за историју, језик и књижевност српскога народа, Друго одељење, Споменици на туђим језицима, књига I, (Београд: Српска краљевска академија, 1904), 551. Даље у тексту М. Гавриловић, *Исписи из париских архива*.

тично неограничени локални властодржци, управо су они често изазивали немире на граници и својим понашањем оспоравали везирски ауторитет.²⁷

Буна против дахија која је убрзо прерасла у борбу против османских власти имала је своје рефлексије на простор ејалета што се није могло у потпуности игнорисати. Током љета 1806. године политичка ситуација била је „крајње нестабилна“. Према извјештају једног француског официра била је примјетна „живахност највише због рата с Србијом“. Хришћани, поготово православни, жељели су да их побуњена Србија „прикључи себи“.²⁸ Напетост између Срба с једне и османских власти и локалних муслимана с друге стране као и међусобна трвења нису изостали.

Српска устаничка делегација је у Бечу у фебруару 1806. руском цару предала представку којом су тражили заштиту „српског народа у Босни и Херцеговини“ гдје су без повода „Турци рђаво поступали према народу“. С друге стране након смрти тадашњег босанског везира 25. марта 1806. године, најважнији босански прваци поднијели су Порти поднесак у коме су навели да су већ неколико година одметнути „Срби у београдском санџаку попалили све касаве и села, порушили многе џамије...“. Тамошње муслиманско становништво пребјегло је у касаве и села босанског ејалета. Потом су Срби у неким сусједним кадилуцима Босне побунили рају, те су били у сталном дослуху с њом и с црногорским устаницима. Изненада су напали и неке кадилуке самог босанског ејалета. Дотадашњи солунски везир Хусрев Мехмед-паша постао је босански везир 9. априла 1806. Његов долазак у Босну, у којој је важио за француског пријатеља, кореспондира са новинским вијестима да је према одредбама Братиславског мира Босна заједно са Србијом, као компензација за изгубљене територије у корист Наполеона, требало да пређе под хабзбуршку управу.²⁹

²⁷ Институција капетанија успостављена је током XVI вијека првобитно само у пограничним подручјима да би се временом прошириле на комплетној територији ејалета. Укинуте су 1835. године. В. Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Izabrana djela I, (Sarajevo: Veselin Masleša, 1991)

²⁸ Vjekoslav Jelavić, „Francuska izvješća o Bosni“, *Godišnjak Zemaljskog muzeja*, sv. 3, (1906): 334, 338.

²⁹ Нови Пазар, Стари Влах, Прибој, Рудо, Пљевља, Вишеград и Лозницу. Касабе Вишеград, Прибој и Лозницу су спалили, а имовину и храну опљачкали. Б. Теиновић, *Босански ејалет у првим годинама*, 97-98.

Наполеон је знао за муке Порте у Босни које су јој задавали српски устаници. Према француским изворима, до маја 1806. били су „масакри у осамдесет села”. Француски цар, као османски савезник, се „згражавао над руским савезницима Србима“ и желио њихову пропаст.³⁰ Министар спољних послова Талеран обећавао је да ће француска влада материјално помоћи свих „1.120 турских војника међу којима је било и православних из околине Требиња” само да остану у даљем рату против Црногораца.³¹ Након битке на Мишару у августу 1806. ситуација у ејалету постала је још сложенија. Неповјерење у хришћанско становништво је порасло и убрзан је процес њиховог разоружавања.³² Нешто раније током јуна и августа 1806. кроз босански ејалет прошла су, сваки за себе, два француска официра и поднијели су мемоаре о природним, географским и привредним карактеристикама ејалета.³³ Истовремено, погоршани су односи између везира у Травнику и капетана у пограничним капетанијама. На састанку неколицине капетана са аустријским официрима у Броду почетком 1807. изјавили су да „много више поштују Аустрију, него Француску или Русију“.³⁴

Крајем 1806. руско-османско сучељавање око османских вазала Влашке и Молдавије завршава ратом. Султан Селим III свјестан слабости своје војске тражио је да се помоћна француска јединица придружи његовим. Таква јединица јачине двадесет пет хиљада Француза промијенила би квалитет османских трупа. Поход војске која би из Далмације кренула према Влашкој требало је да организује управо Мармон. Наполеон му је упутио наређења да све припреми али су због отпора разних османских достојанственика преговори о томе трајали све до свргнућа султана. Сам босански везир, премда наклоњен Француској, није одобравао пролазак трупа преко ејалета „јер није хтио да на себе преузме одговорност за то“. Мармону је наређено да се по Далмацији „брижљиво извиде“ све најповољније тачке

³⁰ М. Гавриловић, *Исписи из париских архива*, 60, 62.

³¹ М. Гавриловић, *Исписи из париских архива*, 69.

³² Б. Бронза, *Хабзбуршка политика*, 181.

³³ М. Šamić, *Francuski putnici u Bosni*, 143-145.

³⁴ Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788-1812*, (Banja Luka: Institut za istoriju, 1992), 281. Даље у тексту Г. Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788-1812*

за улазак у Босну и да се до њих изграде цесте. Тада су започели радови који ће се потом наставити по читавој покрајини. Први радови требали су поред повезивања Задра, Скрадина, Шибеника, Трогира и Сплита, да крену од моста на ријеци Зрмањи и Книна пређу Цетину и заврше „што бољом саобраћајницом“ за улаз у Босну. Повезивања градова радила је војска док су мобилисани сељаци саградили цесту из долине Цетине до Аржана за излаз у Босну. Међутим, пошто је констатовано „да Порта не жели да трупе... прођу кроз Босну“ Наполеон је министру Талерану писао да више о том неће бити ријечи. По другом Наполеоновом наређењу Мармон је 20. априла припремио пет стотина артиљераца и пионира (војника обучених за изградњу утврђења и других војних или инфраструктурних објеката - Р.С.) за пут у Цариград. С задатком да побољшају одбрану османске престонице. Међутим, ферман султана „Великог господара“ за улазак у Босну спомињао је свега три стотине људи. Поред тога босански везир желио је да француски војници територију прелазе у групама од десет до петнаест људи. Расправе о тим питањима потрајале су све до 6. јуна када је потпуно опремљен одред кренуо на пут. „Босански везир примио их је с много обзира и пажње“ али је послје проласка Травника стигла вијест да је султан Селим III свргнут. Себастијани је из Цариграда јавио команданту одреда да се покрет обустави и људи врате у Далмацију. Мармон је тада са трупама кренуо на границу спреман да исту пређе у случају да у Босни француски одред буде изложен непријатељствима.³⁵ Вијести о повлачењу Француза, по хабзбуршким изворима, изазвале су тада одушевљење код муслимана и православаца.³⁶

Првобитно, Мармону је из Варшаве 29. јануара 1807. године јављена „царева жеља“ да пошаље по пет инжењерских и артиљеријских официра у Цариград. С тим у вези требало је да пише босанском и скадарском паши, који су му требали послати фермане „да су ови официри стигли“. Штапске официре упућене „у Босну и у Букурешт“ требало је помоћи свим расположивим средствима, савјетима, намирницама и муницијом. Очеки-

³⁵ *Maršal Marmont Memoari*, 59, 63-65; М. Šamić, *Francuski putnici u Bosni*, 161-162.

³⁶ Б. Бронза, *Хабзбуршка политика*, 184-185.

вало се да Порта затражи француске војне јединице које би требале да чувају Дунав од руских напада. У склопу стратегије застрашивања Русије, Мармону је наређено да шири гласине о томе како само чека на Портине фермане да би „прешао Дунав и кренуо у напад против Руса“. Такође је требао да упути једног официра за везу у Цариград. Наглашено је да је пожељно „кретање француских официра разним турским покрајинама“ јер ће разгласити колико добра Цар (Наполеон - Р.С.) жели „Великом Господару“ (османском султану - Р.С.). Пошто је османска најава рата Русији оцијењена као најсретнији догађај за Француску, Наполеон је постао „дanas искрени пријатељ Турске“ и жели јој само добро. Због удаљености Далмације од главног штаба Мармону је саопштено да ће много тога морати предузимати на сопствену одговорност.³⁷

У марту мјесецу 1807. француске активности око блокаде енглеске ескадре и припремања одбране Цариграда од евентуалног енглеског напада биле су у пуном јeku. Мармону је тада јављено да ће босански паша добити наређења да свим расположивим средствима подрже кретање француских трупа из Далмације као и да, заједно с скадарским пашом, помогне Мармону „против Црногораца и Котора“.³⁸ Затим је услиједило ново, већ наведено наређење, о организовању јединице за подршку одбрани Цариграда. На крају ни једна од започетих акција није доведена до краја, а услиједиле су нови политички заокрети.

Француска политика пролазила је кроз разне фазе што се одражавало и на ставове локалних француских власти према босанском ејалету. Таква промјена, додуше привремена, дошла је након мира у Тилзиту. Разматрана је подјела Османског царства на начин да Русија добије Молдавију, Влашку и Бугарску, а Француска Босну, Албанију, Грчку. Мармон је у складу с тим тренутним плановима морао да „прикупи најподробнија обавјештења“.³⁹ Мармону је 8. јула 1807. године из Тилзита јављено да је између Француске и Русије склопљен мир. Русија је требало да препусти

³⁷ *Maršal Marmont Memoari*, 80-81.

³⁸ *Maršal Marmont Memoari*, 85.

³⁹ М. Šamić, *Francuski putnici u Bosni*, 105.

Котор и било је неопходно подузети мјере за заузимање тог утврђења и истовремено настојати да се придобију Црногорци. Посебан задатак Мармона био је да путем официра које ће послати „или на неки други начин“ прикупи географске и административне податке о Босни, Македонији, Тракији, Албанији и Грчкој. Требало је сазнати колико има „турског и грчког становништва“, колико би одјеће, хране и новаца могла да из ових земаља добије „европска сила која би их посједовала“ и колики би се приходи „могли извући у случају окупације“. Други извештај требао је бити војни, наглашено је да се „мора сматрати“ хипотетичним и требало је да пружи одговор на питања: Колико би оружана сила требала бити јака да осигура успјех двије европске армије, од којих би једна из Котора и Далмације прешла у Босну док би се друга преко Крфа искрцала у Грчку? Која је врста наоружања најприкладнија? Како би прешла артиљерија и како би се могла монтирати? Како би се могло вршити снабдијевање? У које вријеме би требало извести операцију? Све извјештаје требало је по повјерљивим официрима послати Наполеону. Мармону је наређено да с босанским пашом остане „у најбољем пријатељству“ и да га обавијести о тренутним политичким збивањима али да буде „хладнији и опрезнији него досад“. Поступио је према наређењу и доцније забиљежио да је „земљу проучио с брижљивошћу, сви официри које је послао у разним правцима поднијели су исцрпне извјештаје, и да је већ 1. августа могао да пошаље први дио траженог мемоара“.⁴⁰

Током јануара 1808. дошло је до смјене везира. Мехмед Хусрев-паша 2. јануара напустио је Травник, а његов насљедник Ибрахим Хилми-паша стигао је у Травник тек 7. априла. Срдачно је примио француског конзула у Травнику.⁴¹ Један француски официр боравио је тада у ејалету а његово присуство само је појачало већ присутно неповјерење.⁴² Исте године Мармон се умијешао у како пише „малу аферу на граници“. Стао је на страну Хаџи-бега Ризванбеговића (1768–1832) који је попут многих локалних до-

⁴⁰ *Maršal Marmont Memoari*, 87-88; М. Šamić, *Francuski putnici u Bosni*, 138.

⁴¹ Г. Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788-1812*, 299, 318; Б. Бронза, *Хабзбуршка политика*, 191.

⁴² М. Šamić, *Francuski putnici u Bosni*, 146.

стојанственика начином живота подсјећао на живот „француских феудалаца у средњем вијеку“. Изузетно свиреп контролисао је тридесет и два села у Херцеговини али је био „врло одан интересима Француске“. На француску се страну сврстао током похода на руско-црногорске снаге јула 1807. У једном тренутку он и његов брат Мустафа, због питања наслједства, сукобили су се с млађом полубраћом што је довело до оружаног обрачуна. Након наизмјеничних успјеха и неуспјеха морао се повући у Хутово и након пола године одолијевања био је пред предајом која је за њега значило сигурну смрт. Тражио је помоћ од Мармона који је сматрао да је његова дужност спасити га и омогућити му да „сачека одлуку паше којем је припадао“. Упутио је један батаљон и велику пошиљку намирница. Команданту експедиције је наредио да не започиње непријатељства с Хаџи-беговим непријатељима осим ако се они успротиве његовом проласку. Нагласио је да је то награда за Хаџи-бегов поступак „пун хуманости и правде“ током сукоба с Црногорцима. Мисија је успјешно завршена а нови босански везир „није испољио знакове непријатељства“. Напротив, захвалио се Мармону на помоћи. Међутим, пошто није дошло до смиривања сукоба Мармон је био присиљен да поново интервенише у септембру. Свој потез Мармон је сматрао одбраном „властитог дјела“ и објашњавао га чињеницом да није могао дозволити да настрада човјек чије је интересе упорно бранио. Трећа мисија у новембру такође је успјешно окончана. Француски изасланици ангажовали су се и око покретања преговора између сукобљених страна. Након склапања мира Мармон је тражио од Порте да се Хаџи-бег награди тако што ће му додијелити наслов паше од два туга.⁴³ Сљедећи заплет повезан с босанским ејалетом био је посљедица тактичке одлуке из прве половине 1809. године, када је дошло до новог сучељавања са Хабзбуршком монархијом у склопу рата Пете коалиције.

Наиме, неки истакнути становници Бихаћа никада нису прихватили промјену граница по одредбама мира у Свиштову 1791. године којом су изгубили територије у широј околини. Нарочито су жељели поново освојити Цетинград и Дрежник. У прољеће 1809. искористили су чињеницу да је

⁴³ *Maršal Marmont Memoari*, 108; M. Šamić, *Francuski putnici u Bosni*, 150-152.

већина аустријских граничарских регименти била пребачена на сјевер и да је граница слабо брањена. Изненадним нападом 18. априла становници острожачке капетаније су заузели тврђаву Цетин и њену околину.⁴⁴ Искористили су француско-аустријски рат да би се дочепали пограничне територије на сјеверозападној граници ејалета, „петнаест сати хода“ унутар Хабзбуршке монархије. На овај чин подстакао их је француски конзул у Травнику, а иницијативу је дао лично Мармон. Он је тим „чином диверзије“ омео хабзбуршке трупе и успио да се правовремено споји са Наполеоновом Великом армијом и учествује у бици код Ваграма. Ускоро је услиједио обрт који је закомпликовао односе са босанским ејалетом. Миром у Шенбруну октобра 1809. дошло је до нове територијалне прерасподјеле, комплетна хабзбуршка територија јужно од Саве и Купе, укључујући и Цетинград, припала је Французима. Османски поданици држали су сада под својом контролом земљиште и утврђење које су припадали Француској. Мармон је требао да испослује њихово повлачење и наредио је француском конзулу у Травнику да код везира испослује тренутно враћање „територије и тврђаве... коју су приграбили“ погранични капетани.⁴⁵

Писао је босанском паши, француском отправнику послова у Цариграду, и захтјевао османско повлачење. Везир је обећао да ће издати такво наређење али оно није извршено. Поновљене притужбе и захтјеви нису довели до промјене. Локални капетани нису хтјели послушати везира. У том процесу „је освајање Цетинграда постало најилустративнији примјер везирове потпуне немоћи“.⁴⁶ Мармон је био свјестан да у Османском царству влада анархија и да се у Босни налазе „примјери средњевјековног феудализма“ те да се не може ослонити на босанског везира. Зато је у Слуњу прикупио између три и четири хиљаде пјешака, осам стотина коњаника и двадесет топова, а затим ступио у везу са турским пограничним капетанима. Пошто су пропали преговори, који су трајали мјесец дана, Мармон је одлучио да војно интервенише. Јединице под његовом командом заузе-

⁴⁴ G. Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788-1812*, 352.

⁴⁵ M. Šamić, *Francuski putnici u Bosni*, 106-107.

⁴⁶ Б. Бронза, *Хабзбуршка политика*, 205.

ле су и спалиле Изачић, а затим се упутиле према Бихаћу „бедему читаве покрајине“ и опсјеле га. Након демонстрације силе није ипак дошло до тражене предаје Цетинграда. Тек након новог Мармоновог писма, којим пријети уништењем тврђаве и новом похаром османских територија, дошло је до напуштања Цетинграда.⁴⁷ Француско освајање овог утврђења силом изазвало је кризу у ејалету. Очекивао се „велики рат против Француза а многи капетани“ су предлагали да се ухапси француски конзул.⁴⁸

Мармон је 3. маја 1810. године писао министру рата о преговорима које су водили побуњени капетани у босанском ејалету. Капетан Вакуфа вратио је заузето подручје и обавезао се да „никада више неће узнемиравати границу“. Међутим, двојица бунџија бихаћки капетан Рустан-бег и Хасан-ага Пекећ су се „измотавали“. Нови ферман стигао је 27. априла, нова наређења босанског везира прочитана су бихаћком капетану који је обећао да ће се покорити и наредног дана потписати обавезе које је преузео капетан Вакуфа. Сутрадан се, док је везир боравио у Крупи да би придобио споменутог Хасан-агу, Рустан-бег предомислио, одбио споразум и отишао кући. Везир, који је схватио с каквим људима има посла, без обећаних додатних трупа и преслаб да с пратњом сам покори Рустан-бег вратио се у Травник. Мармона је обавијестио да је немоћан и „да све препушта у Божје руке“. Рустан-бег је 29. априла напао један од француских положаја а затим кренуо и на вакуфског капетана који је Мармона обавијестио да му пошаље неопходну помоћ. Мармон је могао да остане гдје јесте, напусти положаје или да побуњеницима примјером „зада страх“. Прва опција захтијевала је огромне издатке док би напуштање положаја значило да је четрдесет миља границе било препуштено турским упадима. Побуњеници би такође похарали и вакуфску и островичку капетанију које су се према Французима понијели као добре комшије. „Све босанске луталице и разбојници придружиле би се Рустан-бегу“ сигурне да ће избјећи

⁴⁷ Мармон је разликовао двије врсте везира-паша: оне који држе под контролом повјерене покрајине али се не покуравају централним властима и оне одане Порти који пак немају власти над покрајинама којим управљају. Мармон је босанске паше сврстао у другу категорију. *Maršal Marmont Memoari*, 173-176.

⁴⁸ Б. Бронза, *Хабзбуршка политика*, 206.

казну, док би вјерни капетани били изложени притиску својих присталица да се придруже отимању земље. Афера у којој се Мармон нашао није погађала османског султана јер је он издао све неопходне фермане да се на граници заведе мир и врати земљиште које је узрупирано. Није погађала ни везира јер је он непрестано издавао наређења, потицао и пријетио. Покрајине у цијелини нису биле погођене јер је педесет достојанственика одлазило у посланство „настојећи свим силама“ да се призна француско право. Мармон, препуштен сам себи, вјеровао је да не треба оклијевати и да се ред мора успоставити силом. Најавио да ће са свим својим здруженим снагама кренути у поход, обновити укупана стражарска мјеста и линије положаја. У случају потребе планирао је спалити неколико села и тако приволити Рустан-бега да престане узнемиравати границу. Због величине својих снага није очекивао отпор нити да ће „доћи до правог боја“. Вјеровао је да ће побуњеници увидјевши да је „чврсто одлучио строго поступати“ дати све жељене гаранције и евакуисати Цетинград. У супротном Мармон је био спреман да блокира ово утврђење.⁴⁹

Шест дана након овог писма, 9. маја 1810. Мармон је обавијестио министра рата да је 5. маја бихаћки капетан напао његове положаје и да је било губитака на обје стране. Мармон је 6. маја кренуо на капетана, који је командовао са хиљаду и двије стотине пјешака, осам стотина коњаника и осам топова и нанијевши му губитке од неких педесет људи заробио је све његове топове. Француски губици били су један мртви и девет рањених. Затим је спалио село Изачић, „главно упориште ових разбојника“ и село Клокоч. Мармон је потом кренуо на утврђени град Бихаћ и након постављања артиљерије упутио писмо истакнутим личностима овог града. Питао их је да ли ће се коначно одрећи права које су себи присвојили да повређују француску територију. Бихаћко посланство изашло је пред Мармона изразило жаљење због протеклих догађаја и обећало „да више никада неће дати повода тужбама“. Ово обећање су потписали и „одrekli се свих својих принадлежности“, и замолили Мармона за милост. Он је њихова обећања послао босанском везиру у Травник. Запосједнуте тери-

⁴⁹ *Maršal Marmont Memoari*, 191-193.

торије су враћене, осим цетинградске територије која није била у надлежности бихаћког капетана већ Хасан-аге Пекећа. Мармон је намјеравао да оде до њега и да га присили да врати територију.⁵⁰ Окончањем овог процеса Француска је тремеђу са Хабзбуршким и Османским царством са простора далматинског залеђа помјерила до Јасеновца код Дубице. Тиме је са запада у потпуности обухватила територију босанског ејалета и учврстила се као кључна сила „у смислу утицаја на простор ејалета“.⁵¹ Пошто је његов поступак наишао на неодобравање министарства Мармон је морао да 29. маја 1810. правда свој поступак и да додатно објашњава своје одлуке.⁵² Босна и Херцеговина више нису нашле мјесто у његовим списима. Пошто је у фебруару 1811. године постављен за команданта Португалске армије. „Краљ Мармон I од Илирије“ заувјек је напустио своје „краљевство“. Неколико година касније његове провинције одлукама Бечког конгреса постаће посјед Хабзбуршке монархије.

***

Босански ејалет споменут је на неколико мјеста у мемоарима маршала Мармона. У томовима који се односе на период његовог боравка у Далмацији и потоње управе Илирским провинцијама. Због своје географске позиције овај ејалет заузимао је посебно мјесто у његовим активностима те је Мармон одржавао добре односе са босанским везирима и појединим локалним првацима. Пошто је Наполеонова политика према Османском царству пролазила кроз различите фазе и Мармон је морао да прилагођава своје понашање. На територије ејалета слао је офицере који су прикупљали податке које су тражиле најважније личности француске државе. У неколико наврата умијешао се у унутрашње сукобе муслиманских прва-

⁵⁰ *Maršal Marmont Memoari*, 194.

⁵¹ Б. Бронза, *Хабзбуршка политика*, 210-211.

⁵² У тој кореспонденцији министар рата писао је 20. августа 1810. Мармону о активностима које је неопходно подузети у наредном периоду. На крају писма је наведено да приликом евентуалног француског напада на Босну „Дубица може да послужи“. *Maršal Marmont Memoari*, 234.

ка, иако је то био братоубилачки рат и без обзира што се његов штићеник понашао као средњовјековни феудалац. Разлог је био крајње практичан – дотични се нешто раније пријатељски понио према француској управи. Мармон је досљедно показивао да Француска награђује оданост, залагао се да његови османски сарадници добију више титуле. На отпор француским захтјевима одговарао је казним експедицијама. Иако је по службеној дужности био редовно обавјештаван о приликама у ејалету таква сазнања не могу се наћи на страницама његових мемоара. Читалац може само да претпостави који су све политички планови за босански ејалет тада били у оптицају. Такав приступ вјероватно је посљедица чињенице да од 1806. до 1811. године, из низа објективних разлога, ниједан од задатака које је Мармон добио није реализован до краја. Посљедично Босна и Херцеговина остала је сасвим маргинална тема овог вриједног историјског извора.

Извори

Исписи из париских архива (Грађа за историју Првога српскога устанка), прикупио Михаило Гавриловић, Зборник за историју, језик и књижевност српскога народа, Друго одељење, Споменици на туђим језицима, књига I, (Београд: Српска краљевска академија, 1904)

Maršal Marmont Memoari, priredio Frano Baras (Split: Logos, 1984)

Литература

Baras Frane, „Тко је био војвода од Дубровника“, *Mogućnosti. Književnost, umjetnost i kulturni problemi*, 12, (1975): 1407-1412.

Батаковић Душан Т., „Босна и Херцеговина у српској историји од средњег вијека до уједињења 1918.“ у: *Напор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење* (репринт издања из 1929. Бања Лука Београд: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске; Балканолошки институт Српске академије наука и уметности, 2017), VII-CXXXVII.

Бронза Боро, „Хабзбуршка политика према Западном Балкану 1780-1815“, (Магистарска теза, Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, 2005)

Екмечић Милорад, „Дозревање идеје о српској националној држави 1806.“, у: *Огледи из историје* (Београд: Јавно предузеће Службени лист СРЈ, 1999): 31-51.

Екмечић Милорад, „Више од војних савезника 1914. (Прилог о француском изучавању етничке природе Југословена)“, у: *Огледи из историје* (Београд: Јавно предузеће Службени лист СРЈ, 1999), 191-219.

Екмечић Милорад, „Место Босне и Херцеговине у Српској револуцији 1804-1815.“, у: *Научни скуп: Српска револуција 1804-1815 и Босна и Херцеговина* (Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске, 2004): 37-71.

Екмечић Милорад, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку (1492–1992)*, (Београд: Завод за уџбенике, 2007)

Jelavić Vjekoslav, „Francuska izvješća o Bosni“, *Godišnjak Zemaljskog muzeja*, sv. 3, (1906): 307-341.

Kreševljaković Hamdija, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini, Izabrana djela I*, (Sarajevo: Veselin Masleša, 1991)

Kronin Vinsent, *Napoleon*, (Beograd: Studio Line, 2006)

Manfred Albert Zaharović, *Napoleon Bonaparta III*, (Subotica-Beograd: Minerva, 1975)

- Матић Љиљана, „Портрети и аутопортрети маршала Мармона“, *Зборник Матице Српске за историју*, 41, (1990): 121-137.
- Мерешковски Дмитриј Сергејевич, *Наполеон. Живот и дело са 28 слика*, (Београд: Народно дело, 1928)
- Муљачић Жарко, „Француски дипломата у Босни 1793. године и оснивање француског конзулата у Травнику“, *Годишњак друштва историчара Босне и Херцеговине*, VI, (1954): 307-315.
- Попов Чедомир, *Источно питање и Српска револуција 1804-1918*, (Београд: Српска књижевна задруга, 2008)
- Поповић Васиљ, *Европа и српско питање у периоду ослобођења 1804–1918.*, (Београд: Catena Mundi, 2020)
- Станојевић Стефан, *Јагрански поход руске флоте под командом адмирала Дмитрија Николајевича Сењавина (1806-1807)*, (Мастер рад, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале 2016)
- Теиновић Братислав, „Велике силе и устанци у Босни и Херцеговини током XIX вијека“ (Магистарска теза, Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, 2011)
- Теиновић Братислав, „Босански ејалет у првим годинама Првог српског устанка (1804–1806)“, *Зборник Матице Српске за историју*, 97, (2018): 83-105.
- Чубриловић Васа, „Први српски устанак и босански Срби“, у: *Погледи Васе Чубриловића на српску историју XIX и XX века*, приредио Здравко Антонић, (Београд: Српска академија наука и уметности, 1992): 160-221.
- Šamić Midhat, *Francuski putnici u Bosni na pragu XIX stoljeća i njihovi utisci o njoj*, (Sarajevo: Veselin Masleša 1968)
- Šljivo Galib, *Bosna i Hercegovina 1788-1812*, (Banja Luka: Institut za istoriju, 1992)

Radovan Subić

BOSNIA AND HERZEGOVINA IN MEMOIRS
OF MARSHAL MARMONT (1806–1811)

Summary: *Bosnian eyalet has been mentioned several times in Marshal Marmonts memoirs in volumes describing his time in Dalmatia and reign over Illyrian Provinces. Due to its geographical position, Bosnian eyalet played an important role in Marmonts activities and he maintained relations with viziers of Bosnia and several prominent individuals. His relations with Ottomans changed in accordance with Napoleons shifting politics towards them. Marmont sent officers into the Bosnian eyalet in order to obtain the information required by highest state officials. He intervened in several disputes and conflicts between local landlords even though that was internal Ottoman question and despite his proteges often acting as feudal lords. Many times, this was purely practical since some of the local landlords acted amicably towards French reign. Marmont consistently demonstrated that France rewards loyalty by urging the Ottoman authorities to grant higher titles to his proteges. Resistance to French requests was dealt with by sending punitive expeditions. Although he was regularly informed about the matter of states in the Bosnian eyalet, such information cannot be found in his memoires. Reader is only indirectly informed about multitude of political plans regarding the territory of Bosnian eyalet. This is likely due to the fact that none of the Marmonts plans and tasks between 1806 and 1811 have been fully completed. Consequently, Bosnia and Herzegovina remained on the margins of this valuable historical source.*

Key words: *France, Ottoman Empire, August de Marmont, Memoirs, Bosnia and Herzegovina*